

7

**Millî Mücadele'nin
Merkezi Olarak
Ankara'da
Bayındırlık Faaliyetleri**

**Ankara
as the Center of the
National Struggle Public
Works Activities**

Aydın Çakmak

Millî Mücadele'nin Merkezi Olarak Ankara'da Bayındırlık Faaliyetleri

Aydın Çakmak*

Özet

Tarihsel süreç içerisinde önemli bir yerleşim merkezi olma özelliğine sahip olan Ankara, 1919 yılı Aralık ayında Temsil Heyetinin gelişiyle birlikte Millî Mücadele'nin merkezi olma durumunu kazanmıştı. Bundan sonra gittikçe göz önünde yer almaya başlayan şehirde bayındırlık açısından çeşitli sorunlar ve ihtiyaçlar ortaya çıkmıştı. Zaten var olan problemler ise artmıştı. Sürecin ilk döneminde temizlik, aydınlatma, tamir, bakım ve onarım gibi şehrin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına dikkat edilmişti. Sakarya Savaşı sonrası dönemde ise daha esaslı ve kapsamlı çalışmalar yürütülmeye başlamıştı. Eski ve yeni Ankara şeklinde tasvir edilen şehrin yeni ve çağdaş bir şekilde planlanması düşüncesi gündeme gelmişti. Bu sırada Ankara'nın, Batılı örneklerle uygun olarak planlı bir biçimde yeniden yapılandırılması başvuruları dahi gelmeye başlamıştı. Örneğin, Chester Projesi kapsamında Washington şehrinin esas alındığı bir proje hükûmete sunulmuştu. Ele alınan dönemde şehircilik ve bayındırlık faaliyetleri açısından en çok öne çıkan kurum Ankara Belediyesi olmuştu. Savaş şartları içerisinde faaliyet gösteren belediye, yetersizlik ve plansızlık gibi çeşitli eleştirilere uğramıştı. Belediyenin yanı sıra Vilayet, Özel İdare, Nafia Vekâleti, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Müdafaa-i Milliye Vekâleti, Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi gibi kurumlar bayındırlık alanında çalışmalar yapmışlardı. Dönemin Ankara basını da şehirdeki bayındırlık faaliyetleriyle ihtiyaç duyulan gereksinimler konusunu sıklıkla gündeme getirmişti. Bilhassa *Anadolu'da Yenigün* gazetesi, tefrika edilen bazı yazılarla konunun önemi üzerinde durmuştu.

Anahtar Kelimeler

Ankara, Millî Mücadele, Bayındırlık, İmar, Belediyecilik

* Öğr. Gör., Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, aydin.cakmak[at]istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2413-7760

Ankara as the Center of the National Struggle Public Works Activities

Abstract

Ankara, which had the characteristic of being an important settlement center throughout the historical process, became the center of the National Struggle with the arrival of the Representative Delegation in December 1919. Various problems and needs emerged in terms of public works in this city, which was becoming increasingly prominent. Already existing problems have been exacerbated. In the first period of the process, cleaning, lighting, repair, maintenance, and attention were paid to meeting the city's basic needs, such as repairs. In the period after the Sakarya War, more fundamental and comprehensive studies began to be carried out. Old and new and modern planning of the city, which is depicted as the new Ankara the idea came up. In the meantime, Ankara's plan, in line with Western examples even applications for some form of restructuring had begun to come in. For example, As part of the Chester Project, a project based on the city of Washington was submitted to the government was presented. The most prominent in terms of urbanism and public works activities in the period analyzed Ankara Municipality was the organization that came out. In the period under review, Ankara Municipality was the most prominent institution in terms of urban planning and public works activities. Operating under wartime conditions, the municipality was criticized for inefficiency and lack of planning. In addition to the municipality, institutions such as the Provincial Government, Special Administration, the Ministry of Nafia, the Ministry of Health, the Ministry of Defense, the Ministry of National Defense, and the Directorate General of Evkaf are also involved in public works. they had done studies. In addition to the municipality, institutions such as the province, the Special Administration, the Ministry of Public Works, the Ministry of Health and Social Welfare, the Ministry of National Defense, and the General Directorate of Evkaf had worked in the field of public works. The Ankara press of the period also frequently brought up the issue of the needs needed with the public Works activities in the city. Especially in Anadolu'da Yenigün newspaper emphasized the importance of the issue with some serialized articles.

Keywords

Ankara, National Struggle, Public Works, Reconstruction, Municipalism

1. Giriş

Birçok devlet ve uygarlık döneminde önemli bir yerleşim merkezi olan Ankara, XX. yüzyıl başlarında Hisar, Aşağıyüz ve Yukarıyüz olmak üzere üç büyük semtten oluşan tipik bir yayla şehri özelliğine sahipti.¹ Şehir, eski devirlerdeki pek çok örnek gibi önce kale içinde kurulup zamanla merkezden uzaklaşarak aşağıya doğru yayıldı.² Konutların çoğunluğu köy evi tipinde, damlar düz, toprak ve tuğla idi. Sokaklar dar, ağaçsız ve toz içinde olup şehrin çevresinde sağlık sorunlarına da sebep olan bataklıklar mevcuttu.³ Kalenin batı eteklerinde yer alan geniş bölge 1916 yılındaki yangında büyük oranda yandı.⁴

İşte Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in kurucu kadrosu Ankara'ya geldiğinde yangın ve sıtma felaketiyle yıkıma uğramış, susuz ve çorak, içine kapalı bir Orta Anadolu yerleşimiyle karşılaşmıştı.⁵ Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi Ankara'nın Millî Mücadele'nin merkezi konumuna gelmesiyle başkent olması arasındaki dönemde gerçekleşen bayındırlık faaliyetlerinin tespiti ayrı bir önem taşımaktadır. Ankara'da şehircilik özelinde Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yaşanan gelişmeler daha önce çeşitli çalışmaların konusu olmakla birlikte Millî Mücadele süreci üzerinde pek fazla durulmamıştır. Bu bakımdan çalışma konusunun ilgili alandaki boşluğu doldurma amacına yönelik olarak ele alındığını belirtmek gerekir.

2. Sürecin İlk Dönemi

Millî Mücadele hareketini ilk benimseyen şehirlerden biri olan Ankara, Temsil Heyetinin gelişi ve bilhassa Büyük Millet Meclisinin açılışıyla beraber ulusal merkez konumuna geldi. Bir diğer deyişle Ankara, 27 Aralık 1919'dan itibaren fiilî ve gayriresmî başkent işlevini yükümlendi.⁶ Temsil Heyetinin Ankara'ya gelişinden sonraki süreçte ise şehrin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına dikkat edildi. Bunlar arasında tamir, onarım, bakım ve temizlik gibi çalışmalar sayılabilir.

1 Oğuz AYTEPE, "Millî Mücadele'de Ankara", *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*, haz. Funda Şenol Cantek, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayinevi, 2012, s.115.

2 Banu ÖZTÜRK, "1918-1938 Yılları Arasında Ankara'da Sosyal ve Kültürel Hayat", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019, s.45.

3 Seçil AKGÜN, "Kurtuluş Savaşının Mekânsal Stratejisi ve Ankara'nın Başkent Seçilmesi Kararının İçeriği", *Tarih İçinde Ankara- Eylül 1981 seminer bildirileri*, Der. Erdal Yavuz ve Ümit Nevzat Uğurel, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1984, s.224.

4 Gökçe GÜNEL ve Ali KILCI, "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3/1 (Haziran 2015), s.100.

5 L. Funda Şenol Cantek, "Yaban"lar ve Yerliler-Başkent Olma Sürecinde Ankara, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.97-98.

6 Tuğrul AKÇURA, *Ankara-Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1971, s.25-27.

Süreç içerisinde bu çalışmalar yapılırken, bir yandan da yeni gelişmeler gündeme geldi. Mesela şehir çevresini ağaçlandırma faaliyeti bunlardan biridir.⁷ Yine Maarif Vekâleti spor karşılaşmaları için bir poligon inşasına karar verdi. İstasyon civarında başlayan çalışmalarda Ankara Valiliğinin emriyle yirmi tutuklu görev aldı.⁸ Bu sırada Ankara'da bir mesken buhranı baş gösterdi. Konuyu gündemine alan İcra Vekilleri Heyeti, konut sorunu ve resmî daireler için duyulan ihtiyacı tespit etti.⁹ Eskiden beri var olan Ankara'daki yol problemi, Millî Mücadele Dönemi'nde de devam etti. Özellikle şehir içi yolların bakımsızlığı ve toz toprak içerisinde bulunması en çok şikâyet edilen konular arasındaydı. Bir gazete haberinde istasyondan meclise kadar uzanan yol, "Ankara'nın bahtsız şosesi yahut tamiri vilayete borç olan yol" şeklinde nitelendirilmekteydi. Ankara'nın en işlek geçidi sayılan bu yol, yazın her yerden çok toz, kışın da her yerden ziyade çamurdu.¹⁰

Diğer taraftan *İleri* gazetesi, *Journal d'Orient*'teki bir habere nazaran Ankara'daki bayındırlık faaliyetlerine yönelik bir yazı yayımladı. Ankara'nın son zamanlarda tamamıyla değiştiğinin vurgulandığı yazıda, hükûmetin şehri her manasıyla idare merkezi yapmaya karar verdiğine dikkat çekildi. Daha I. İnönü Savaşı ertesinde yayımlanan haberde, bir Macar mühendisin yerel anlayışa göre düzeltmeler yapmak şartıyla Budapeşte şehrine benzer bir plan hazırladığı dile getirildi. Projeyi kabul eden hükûmetin uygulamaya geçtiği ve Mustafa Kemal Paşa'nın mecliste, "Ankara'yı tebdil etmek, gayr-ı kabil-i iskân bir köyden Anadolu'nun güzel bir payitahtı yapmayı istiyorum" dediği kaydedildi. İlk iş olarak şehrin merkezinden istasyona giden caddenin bulvar haline dönüştürüleceği, ağaçlar dikilen bu caddeye kamu binalarının inşa edileceği ve isminin İstiklâl Bulvarı olacağı da belirtildi.¹¹

Bazı kısımlarında yanlış ve abartılı yönler bulunan yazıdaki en ilginç husus, Ankara'nın merkez olma ve bayındırlık faaliyetlerine ihtiyacı konularının hem Avrupa hem de İstanbul kamuoyunda yer almaya başlamasıdır. Zaten haberde geçen bazı kısımlar da yavaş yavaş gündeme gelecektir. Nitekim Meclis çevresinde yapılacak park planının Peşte Bahçivanlık Yüksekokulunda eğitim görmüş Ahmed Celaleddin Bey tarafından tanzim edileceği haberi bunlardan biridir.¹²

Yukarıda değinildiği üzere Ankara'nın en büyük sorunlardan biri, aniden artış gösteren nüfusun barınma ihtiyacını karşılamaktı. Şehirde askerî nüfusun yanı sıra özellikle İstanbul'dan göç eden bürokratlar ve çevre yerlerden gelen insanların etkisiyle büyük bir konut problemi ortaya çıktı.¹³ Konuya emniyet ve güvenlik açılarından yaklaşan

⁷ *Anadolu'da Yenigün*, 5-385, 13 Ağustos 1336/1920, s.2.

⁸ *Anadolu'da Yenigün*, S.10-390, 19 Ağustos 1336/1920, s.2.

⁹ *BCA*, Kurum: 30-18-1-1, Yer Bilgisi: 1-7-8. 4 Ağustos 1336/1920 tarihli kararname.

¹⁰ *Anadolu'da Yenigün*, S.133-513, 23 Kanun-ı Sani 1337/1921, s.2.

¹¹ *İleri*, S.1089, 6 Şubat 1337/1921, s.1.

¹² *Anadolu'da Yenigün*, 163-543, 27 Şubat 1337/1921, s.2.

¹³ Yıldırım Yavuz, "1923-1928 Ankara'sında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi", *Tarih İçinde Ankara- Eylül 1981 seminer bildirimleri*, der. Erdal Yavuz ve Ümit Nevzat Uğurel, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1984, s. 235.

hükûmet, Ankara'da bulunan veya gelecek olanlardan iş-güç sahibi olmayanların hemen, memuriyet bekleyenlerin de belli bir süre sonra Anadolu'ya gönderilmesini nüfus yoğunluğunu azaltıcı bir önlem olarak belirledi.¹⁴

Anadolu'da Yenigün gazetesi, aynı günlerde Ankara'nın imarına yönelik bir yazı dizisi yayımladı. Mehmed Vehbi imzalı tefrikanın ilkinde, yerli nüfusu kırk bine yaklaşan Ankara'da yeni belediye heyetinin vazifesinin şehrin günlük işlerini eskisi gibi yürütmekten ibaret olmadığı üzerinde duruldu. Asıl vazife esasen boş dağ yamaçlarında kurulup son yangınlarla yarısı harap olmuş şehirden yeni bir Ankara oluşturmaktı. Yazara göre belediye işleri eski Ankara'nın imarı ile yeni Ankara'nın tesisi şeklinde iki büyük kısma ayrılabilirdi.¹⁵ Fakat bu durumun birbirine karıştırılmaması gerekirdi. Bir Ortaçağ kasabası halinden sıyrılan Ankara, modern şehir özelliklerine henüz sahip olamadığı için çağdaş bir şehir de olamamıştı. Şehri yenileştirmek ve ovaya doğru çağdaş bir yeni şehir oluşturabilmek için ilk başta "mamur ve asrî bir şehir nedir" sorusunun açıklanması gerekirdi.¹⁶

Eski Ankara, bir şehrin maddi manevi ihtiyaçları açısından eksikti. İstanbul gibi onun yarısından fazlası da büyük yangınlarla harap olmuştu.¹⁷ Yangın yerlerinde yeniden yapılması gereken 4.000 ev için asgari 8.000.000 lira gibi yüksek bir paraya ihtiyaç vardı. Arsa sahipleri bu işe girişmeler bile yetenekli işçi ve malzeme sorunu ortaya çıkacaktı. Bunun dışında her arsa sahibinin yeterli parası olmayacaktı. Yerel inşaat şirketleri yetersiz, büyük sermayeli yabancı şirketlerse henüz ortada yoktu.¹⁸

Bayındırlık konusunun gündem olmaya başladığı günlerde, Ankara'nın imarı ve yatırım konusunda pek çok yerli ve yabancı girişimci başvuruda bulundu. Fransa, İsviçre, Almanya ve Amerika sermayeli teşebbüslerin yanı sıra yerli başvurular da görüldü.¹⁹ Örneğin 1921 yılı baharında modern şehir kurulması yolunda bir müracaat yapıldı.²⁰ Burada herhangi bir şehir ismi geçmemekle beraber, ilk akla gelen yer Ankara olacaktı. Bulunduğu Roma'dan başvuruyu yapan eski İzmit Mebusu Ziya Bey, Anadolu'nun ortasında, hükûmetin siyasi, askerî ve idari olarak; şirketin ise iktisadi yönden ve

¹⁴ BCA, Kurum: 30-18-1-1, Yer Bilgisi: 2-39-16. 20 Mart 1337/1921 tarihli kararname. *Anadolu'da Yenigün* de şehirdeki 2.700 kişinin işsiz olduğu vurgusunu ön plana çıkaran bir yazı neşretmişti. Bkz. *Anadolu'da Yenigün*, S.185-564, 24 Mart 1337/1921, s.2.

¹⁵ M.V., "Ankara'nın İmarı 1", *Anadolu'da Yenigün*, S.188-567, 28 Mart 1337/1921, s.2.

¹⁶ M.V., "Ankara'nın İmarı 3", *Anadolu'da Yenigün*, S.190-569, 30 Mart 1337/1921, s.2. Gazetede ki makale numarası yanlışlıkla üç olarak yazılmıştır.

¹⁷ Mehmed Vehbi, "Ankara'nın İmarı 3", *Anadolu'da Yenigün*, S.197-576, 7 Nisan 1337/1921, s.2.

¹⁸ Mehmed Vehbi, "Ankara'nın İmarı Bahislerinden: İnşaat Meselesi", *Anadolu'da Yenigün*, S.224-604, 9 Mayıs 1337/1921, s.2.

¹⁹ Ali Cengizkan, "Eski Şehirde Barınmak: 'Takma Evler' ve Ahşap 'Barakalar'", *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*, ed. Ali Cengizkan ve N. Müge Cengizkan, Ankara: VEKAM Yayınları, 2019, s.127.

²⁰ Ali Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı 1924-1925 Lörcher Planı*, Ankara: Arkadaş Yayıncılık, 2004, s.28.

bayındırlık açısından uygun gördüğü bir yerde ve beş yıl gibi kısa sürede ikinci hükûmet merkezi teşkilini önerdi. Projede geniş caddeler, parklar, haller, evler ve dinî, resmî binalarla telefon, elektrikli tramvay ve ışıklandırma gibi her türlü gelişmeyi barındıran yeni bir numune şehir tesisi planlanmaktaydı.²¹

Dönemin Ankara basını, bayındırlık faaliyetleri ve bu alanda yaşanan sorunlara ayrı bir önem verdi. Toplumun hemen her kesimini ilgilendiren sorunlar, doğrudan ve gayet şiddetli eleştiri konusu yapıldı. Yarı resmî nitelikli *Hâkimiyet-i Milliye* Gazetesine nazaran Ankara'nın tozlu sokaklarından ve yangın yerlerinden gelip geçenler, çeşitli yerlerde çalışan beş on işçinin şehrin imarına ait bazı çalışmalar yaptığını görecektirdi. Bununla beraber belediyenin yaptığı bütün bu işler maksatsız, plansız, programsızdı; ne yapılan işlerde belirli bir amaç ne de bunu sonuna kadar sürdürmek için sabit bir fikir vardı.²²

Eleştirilere uğrasa da belediyenin yaptığı olumlu faaliyetler de az değildi. Mesela Ankara Belediyesine bağlı Sıhhiye Müdüriyeti şehrin temizliğine yönelik yayımladığı tamimle bazı mahalle, çarşı ve sokaklardaki çalışmanın bittiğini duyurdu. On madde halinde sıralanan kayıtlara uymayanların cezalandırılacağı ve günaşırı temizlik arabası uğramadığı takdirde bilgi verilmesi ilan olundu.²³ Ayrıca Çankırı yolu örneğinde olduğu gibi yol yapım faaliyetleri de artmaya başladı.²⁴

Anadolu'da Yenigün'deki bir habere göre, Ankara Belediyesi, şehrin hükûmet merkezi olma özelliğini dikkate alarak bu durumla uyumlu bir girişime yönelmişti. Zaten Ankara, coğrafi konumu itibarıyla nadir bir güzelliğe sahipti. Doğal şartlarına karşın Ankara'yı güzel bir şehir yapmak için tek eksik paraydı. Bu çerçevede yapılacak imar ve ıslah çalışmalarını karşılamak üzere İstanbul Şehremaneti Kanunu'nun uygulanması gündeme geldi.²⁵ Gerçekten de millî merkez olmasından sonra Ankara, herhangi bir belediye kanunuyla değil, İstanbul Şehremaneti Kanunu ile yönetilecek seçkin bir yer olmuştu. Şehirde beledi hizmetler açısından yapılacak birçok iş olduğu halde işçi bulmakta güçlük çekiliyordu. Bunun için de diğer devlet dairelerinin yardımları gerekti. Bu meyanda eski Nafia Müsteşarı Muhtar Bey, sıtma hastalığının yayıldığı bir yer olarak Sazlıgöl'ün kurutulmasında gönüllü olarak görev aldı. Müdafaa-i Milliye Vekâleti, şehirde

²¹ *BCA*, Kurum: 30-10, Yer Bilgisi: 122-866-1, lef.4. Ziya Bey tarafından Büyük Millet Meclisi Riyasetine takdim olunan 8 Mayıs 1337/1921 tarihli istida sureti. İstida tarihi hükûmet kararnamesinde 8 Nisan olarak kaydedilmişti (*BCA*, Kurum: 30-10, Yer Bilgisi: 122-866-1, lef.3). Önerinin havale edildiği Nafia Vekâleti, bunu "nazar-ı dikkate alınmaya" şayan bulmuştu (*BCA*, Kurum: 30-10, Yer Bilgisi: 122-866-1, lef.2).

²² *Hâkimiyet-i Milliye*, S.190, 20 Mayıs 1337/1921, s.2.

²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.191, 22 Mayıs 1337/1921, s.2.

²⁴ *Anadolu'da Yenigün*, S.256-636, 17 Haziran 1337/1921, s.2; *Anadolu'da Yenigün*, S.260-640, 22 Haziran 1337/1921, s.2.

²⁵ *Anadolu'da Yenigün*, S.258-638, 20 Haziran 1337/1921, s.2.

yeterli işçi bulunamadığından dolayı bir amele taburu görevlendirecekti.²⁶ Nafia Vekâleti, aydınlatmada kullanılmak üzere çok miktarda elektrik malzemesi alma yoluna gitti.²⁷ Ankara Valiliği de işçi eksikliği yüzünden tamamlanamayan Çankırı yolu için 30-40 kadar usta getirtecekti.²⁸

Aynı günlerde yangın yerlerinin imarı için yeni bir gelişme meydana geldi. Müsteşar Muhtar Bey bu konuda bir plan hazırladı. Ancak plan yüzünden vilayetle belediye arasında anlaşmazlık çıktı ve incelenmesi için ortak bir meclis toplanması kararlaştırıldı. Vali İhsan Bey'in başkanlığında toplanan vilayet ve belediye meclisleri, Koyunpazarı'ndan gelip Saraçlar'dan geçen dik yokuşun ikinci derecede, yani dokuz metrelik cadde halini alması esasını benimsemesine karşın aynı yokuşun sağında birinci derecede cadde açılması önerisini kabul etmedi. Sonuçta ileri sürülen itirazların haklı olup olmadığını incelemek için vilayet, belediye ve vekâlet mühendislerinden oluşan bir heyet oluşturulmasına karar verildi.²⁹

3. Sakarya Savaşı'ndan Başkent İlanına Kadar Ankara

Ankara, Millî Mücadele Dönemi'nin yeni ve önemli bir merkezi olarak askerler, memurlar, iş ve geçim arayanların akınına uğramaktaydı. Nüfusun hızlı artışı kentin yeni kurum ve yapılara, daha doğrusu insanların geçici ve kalıcı olarak ikamet edeceği, eğitim alacağı, eğlence ve kültür etkinliklerine katılacağı mekânlara olan gereksinimi arttırdı.³⁰ Aynı zamanda şehrin temizlik, düzen, bakım ve onarım gibi hizmetlerinin de geliştirilmeye ihtiyacı vardı. Bu yüzden özellikle Sakarya Savaşı sonrası dönemde bayındırlık faaliyetlerine daha fazla önem verilmeye başlandı. Basında olağanüstü günlerin olağanüstü işleri arasında övgüye değer hizmetler gören Ankara Belediyesinin artık kendisini sokaklarda göstermesi,³¹ bir an evvel faaliyet alanlarını tespit ederek, "artık şu koca şehri ibtidai manzarasından" kurtarması çağrısı yapıldı.³² Şehircilik açısından çalışma yapan bir başka kurum, Zincirli Camisi'nde mukim Evkaf Müdüriyeti

²⁶ *Anadolu'da Yenigün*, S.261-641, 23 Haziran 1337/ 1921, s.2. Çankaya Köşkü civarında yapılmakta olan yolun inşasına Amele Taburu Kumandanı Binbaşı Şemseddin Bey memur edilmişti. Bkz. CA, 01017312-1.

²⁷ *Anadolu'da Yenigün*, S.264-644, 27 Haziran 1337/1921, s.2. Aslında bir süre önce odunla ısıtılan lokomobilden güç elde ederek şehir aydınlatmasını sağlayan bir elektrik sistemi uygulamaya girmişti. Ancak gerek tertibat gerekse tefrişat noktasından sıkıntılar olduğu gibi bazı dairelerin abonelikten vazgeçmesi de işlemin yürütülmesine imkân bırakmadı. Durumu dikkate alan hükümet, aydınlatmanın devamı için Ankara Belediyesi'nin hazineден alacağı olan yaklaşık iki bin liranın aydınlatma borcuna mukabil ödenmesini kararlaştırdı. Bkz. BCA, Kurum: 30-18-1-1, Yer Bilgisi: 3-29-6. 3 Temmuz 1337/1921 tarihli kararname.

²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.226, 4 Temmuz 1337/1921, s.2.

²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.234, 13 Temmuz 1337/1921, s.2.

³⁰ Ali Cengizkan, "Türkiye İçin Modern ve Planlı Bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950", *Bir Başkent'in Oluşumu-Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların Ankara'daki İzleri*, ed. Leyla Alpagut ve Achim Wagner, Ankara: Goethe-Institut, 2011, s.26-27.

³¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.303, 25 Eylül 1337/1921, s.2.

³² *Hâkimiyet-i Milliye*, S.344, 5 Teşrin-i Sani 1337/1921, s.2.

idi. Müdüriyet savaş şartları ve kaynak yetersizliği dolayısıyla büyük girişimlerde bulunamasa da vakıflara ait dükkân, bina, cami ve mescitleri tamir yoluyla imar faaliyetleri içerisinde yer aldı.³³ Bu arada başta temizlik olmak üzere belediye hizmetlerinde yaşanan sorunlar Meclis içerisinde de gündeme geldi.³⁴

Ankara Valiliği, yıl sonuna doğru şehirleşme yönünden bir karar aldı. Kaldırımların yaya geçişine özgü olduğu ilkesini dikkate alan Valilik, çarşı, pazar ve sokaklarda esnaf dükkânlarının önüne rastlayan kaldırımların geçişe engel olacak şekilde doldurulmasını yasakladı.³⁵ Bu sırada Otomobil Kolları Kumandanı Rifat Bey'in büyük gayretleri sonucu Cebeci'de bir spor sahası meydana getirildi.³⁶

Ankara'daki yaşam koşulları, 1922 yılına gelindiğinde çok fazla değişmemişti.³⁷ Bununla birlikte *Hâkimiyet-i Milliye*, şehrin bayındırlık açısından kısa zamanda değişeceğini müjdeledi. Zira imar ve tanzime muhtaç durumdaki şehirde bir süredir faaliyet belirtileri görülmekteydi. Bu meyanda Valinin başkanlığı altında toplanan Vilayet Encümeni, millet bahçesinin daha güzel hale getirilmesi için iki bin lira ödenek ayırdı. Bu para Nafia Planı'na uygun olarak sarf olunacaktı. Meclis önündeki meydana millî mimari tarzında ve zarif şekilde bir İstiklâl Çeşmesi inşa edilecekti. Hükûmetten meclis önüne giden yol kenarında, sütunun bulunduğu boşluğa ve bahçeye bakan yere küçük bir park yapılacaktı. Karaoğlan'a giden caddenin kenarına iki otel inşası da kararlaştırıldı.³⁸ Yine Vilayet Özel İdaresi, yangın yerleri ve bilhassa Taşhan civarında binalar inşasıyla şehrin en acil ihtiyaçları için bir çalışma başlattı. İnşaat faaliyeti için Nafia Vekâletine başvuran idare, uzman fen memurları görevlendirilmesini istedi. Bunun üzerine Vekâlet de talep olunan personeli geçici olarak vilayet emrine verdi.³⁹

Görüldüğü üzere Ankara'nın imarı için hem vilayet hem de belediye tarafından faaliyete geçilmişti.⁴⁰ Vilayetçe genişletilmesi planlanan Karaoğlan Caddesi'nin Taşhan önündeki kısmı uzmanlar komisyonunda müzakere edilerek caddenin alacağı yeni şekil tespit edildi.⁴¹ Böylece komisyon, caddenin biraz daha genişletilmesiyle Darülmualimin ve Taşhan'ın karşılıklı bir vaziyete getirilmesi kararını aldı.⁴² Vali Abdülkadir Bey de aydınlatma için yapılan bir teşebbüs örneğinde olduğu gibi az zamanda şehrin imarına yönelik önemli çalışmalarda bulundu.⁴³

³³ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.346, 7 Teşrin-i Sani 1337/1921, s.2.

³⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:1, İçtima:2, s.252-259.

³⁵ *Anadolu'da Yenigün*, S.368-755, 19 Kanun-ı Evvel 1337/1921, s. 2.

³⁶ *Anadolu'da Yenigün*, S.383-770, 6 Kanun-ı Sani 1338/1922, s. 2.

³⁷ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşında Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1993, s.170.

³⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.498, 4 Mayıs 1338/1922, s.1.

³⁹ *Anadolu'da Yenigün*, S.482-860, 3 Mayıs 1338/1922, s.2.

⁴⁰ *Öğüt*, S.839, 7 Mayıs 1338/1922, s.2.

⁴¹ *Anadolu'da Yenigün*, S.485-863, 7 Mayıs 1338/1922, s.2.

⁴² *Hâkimiyet-i Milliye*, S.501, 8 Mayıs 1338/1922, s.2.

⁴³ *Anadolu'da Yenigün*, S.489-867, 11 Mayıs 1338/1922, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, S.506, 14 Mayıs 1338/1922, s.2.

Dâhiliye Vekili Ali Fethi [Okyar] Bey, valiliğin bir talebini aynı günlerde hükûmete ilettili. Burada öncelikle belediye bütçesindeki yetersizlik sebebiyle imar yönünden pek bir şey yapılamadığı vurgulanmaktaydı. Bir süre önce amele taburlarından yararlanılması düşünülmüşü. Lakin amele taburlarının askerî kadrodan çıkarılmasına karar verilmiş olduğundan, başlanılan imar faaliyetlerinin kalacağı ve yapılan harcamaların boşa gideceği anlaşılmıştı. Belediyenin mali gücü bu işi sürdürmeye uygun olmadığı gibi dışarıdan işçi ve sanatkâr bulunması da imkânsızdı. Netice itibarıyla amele taburlarından birinin eskisi gibi vilayet emrine verilmesiyle duvarcı, taşçı, dülger, marangoz ve demirci gibi zanaat erbabının buraya dâhil edilmesi istendi.⁴⁴ Dâhiliye Vekâletinin önemli bulduğu bu konu İcra Vekilleri Heyetinde görüşüldükten sonra Müdafaa-i Milliye Vekâletine havale edildi.⁴⁵ Bu şekilde askeriyeden ayrılan seksen usta istihdam olundu. Bundan başka mahkûmlar da şehrin imar faaliyetlerinde görevlendirildi.⁴⁶

Darü'l-Muallimin ile Hariciye Vekâleti arasındaki cadde bu sırada tamamlandı ve İrfan Caddesi olarak isimlendirildi. Hükûmet konağına giden caddenin onarımı sürdürüldü. Taşhan karşısında ve Darümualliminin yanındaki enkazın kaldırılıp Özel İdare ve belediye hesabına dükkânlar yapılması kararı alındı.⁴⁷ İktisat Vekili Mahmud Esad [Bozkurt] Bey ise Ankara çevresindeki dağ ve sırtların ağaçlandırılmasıyla ilgili bir proje hazırladı.⁴⁸

1922 yılı sonlarına doğru Ziya Bey'in teklifi yeniden gündeme geldi. Teklifi inceleyen İktisat Vekâleti, memleketin imarı açısından dikkate değer görse de teşkil edilmek istenen anonim şirketin bazı resmî prosedürleri yerine getirmesini gerekli gördü.⁴⁹ Diğer taraftan uluslararası ilişkilerde büyük hareketliliğe sebep olan Chester Projesi, tarım aletleri ithali, demiryolu yapımı ve yeraltı kaynaklarının işletimi yanında yeni bir Ankara şehri kurma planları da içeriyordu.⁵⁰ Şehrin planlanmasıyla ilgili bu teklif, bir kaynakta Amerikan şirketinin Ankara hükûmetine bir jesti olarak değerlendirilmekteydi.⁵¹

⁴⁴ BCA, Kurum: 30-10, Yer Bilgisi: 122-866-2, lef.3. Dâhiliye Vekâleti'nden Heyet-i Vekile Riyasetine gönderilen 17 Mayıs 1338/1922 tarihli tezkire.

⁴⁵ BCA, Kurum: 30-10, Yer Bilgisi: 122-866-2, lef 1. İcra Vekilleri Heyeti'nden Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne gönderilen 18 Mayıs 1338/1922 tarihli tezkire.

⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.537, 21 Haziran 1338/1922, s.2.

⁴⁷ *Anadolu'da Yenigün*, S.545-922, 18 Temmuz 1338/1922, s.2.

⁴⁸ *Anadolu'da Yenigün*, S.583-960, 4 Eylül 1338/1922, s.2.

⁴⁹ BCA, Kurum: 30-10, Yer Bilgisi: 168-168-2, lef.3. İktisat Vekâleti'nden İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine gönderilen 24 Kanun-ı Evvel 1338/1922 tarihli cevabî tezkire. Zikrolunan karar Ziya Bey'e iletilmek üzere Roma Mümessilliği'ne bildirilmişti. Bkz. TDA, 541/44258-210310-1.

⁵⁰ Bilmez Bülent Can, *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.262-271.

⁵¹ Erdal Açıkse ve Rahmi Doğanay, *Amerika'nın Yüz Yıllık Ortadoğu Hayali-Chester Projesi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2010, s.152-153. Pierre Benoit de *Yeni Türkiye'nin Başkenti Ankara'nın Geleceği* başlıklı yazısında, "Bir Amerikan şirketi, Şikago'da yaptığı gibi, Ankara'yı on altı ayda modern bir şehir yapmayı öneriyor. Bunu Türkiye'ye hediye olarak yapacakmış"

Esası Washington'dan alınan projeye göre şehir; istasyonun arkasında, telsiz telgraf istasyonunun bulunduğu tepe merkez olmak üzere iki yamaca sarkmak suretiyle inşa edilecekti. Meclis bütün daireleriyle büyük bir bahçe içine alınıp etrafına resmî kurumlar kurulacaktı. Eski şehirden itibaren istasyonu katederek giden 100 metre genişliğinde iki büyük bulvar bulunacaktı. Diğer tali caddeler ellişer metre, en küçük yollar 25 metre genişliğinde olacaktı. Şehrin güney tarafında büyük bir park ve göl vücuda getirilecekti. Caddeler asfalttan yapılacak; elektrik, su, telefon, tramvay ve kanalizasyon işleri şirket tarafından üstlenilecekti. Bütün telgraf ve telefon şebekeleri yer altından geçecekti. Yapılacak evler taksitle satılacağı gibi resmî binalar, okullar ve üniversite, şirkete mâl olduğu fiyatla devlete devredilecekti.⁵² Ankara'nın yeniden inşası için yapılan bu teklif Nafia Vekâleti tarafından incelemeye alındı.⁵³ Fakat uygulamaya girmesi, biraz da siyasi alandaki gelişmelere bağlı olacaktı.

Ankara'nın ilk büyük ve modern otelinin inşasına yönelik bir haber de basına yansdı. Otuz senelik demiryolunun hemen hemen hiçbir "inkılap ve terakki" sağlamadığının belirtildiği haberde, şehrin şimendifere arkasını çevirdiği ve kendi eski âleminde yaşadığı kaydedildi. Devletin merkezi hüviyetindeki şehrin en önemli eksikliğinin huzur ve rahat içerisinde kalınabilecek bir otel olduğuna dikkat çekildi. İşte Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti de eksikliğin giderilmesine ilk adım olarak otel inşaatına karar vermişti.⁵⁴

Ankara Belediyesinin 1923 yılı bütçesinde bayındırlık faaliyetlerine ilişkin yeni esaslar belirlendi. Buna göre Balıkpazarı Meydanı'ndan Saraçhane'ye doğru çıkan yokuş Süreyya eZanesi'ne kadar açılacaktı. Sahra Postanesi altından ayrılarak Leblebici Mahallesi'ne giden cadde düzleştirilip kaldırımları yapılacaktı. İrfan Caddesi'ni Hariciye Vekâleti binası yanından diklemesine geçip yarım kalan cadde açılarak Tahtakale Hamamı yanında Balıkpazarı'na kadar uzatılacaktı.⁵⁵ Bu arada Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürü Miralay Kazım Bey'in çabaları sonucunda, bataklığın ve kanalların temizlenmesi suretiyle hem bayındırlık hem de sıtmayla mücadelede önemli bir adım atıldı.⁵⁶

Anadolu'da Yeniğün, Ankara'nın imarı konusunda bir uzman görüşünü bu sırada sayfalarına taşıdı. Şehrin imarının, günün meselesi değilse de memleketin daimî bir meselesi olduğu ifadesiyle başlayan yazıda; konuyu bir şehrin doğal büyüme imkânları

ifadesini kullanmıştı. Bkz. Bilâl N. Şimşir, *Ankara...Ankara... Bir Başkentin Doğuşu*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2018, s.363.

⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, S.736, 11 Şubat 1339/1923, s.3. Amiral Chester'in açıklamalarıyla karşılaştırma yapmak için bkz. *Vatan*, S.15, 9 Nisan 1339/1923, s.2; Can, *Demiryolundan Petrole*, s.271-272.

⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.749, 26 Şubat 1339/1923, s.4.

⁵⁴ *Anadolu'da Yeniğün*, S.755-1132, 22 Mart 1339/1923, s.3.

⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.772, 25 Mart 1339/1923, s.3.

⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, S.792, 17 Nisan 1339/1923, s.3. Aynı yazıda "şu satırlara birkaç muaheze sıkıştırmaktan da kendimizi alamayız: Birkaç ay evvel Ankara'nın imarı diye şu sütunları, edilen vaatlere aldanarak, hayal ile doldurduk. En nihayet yapıla yapıla bahçeden Hariciye Vekâleti'ne kadar bir şose, şimdi kanburlaşmaya başlayan bir şose yapıldı; Kurşunlu Camisi'ne gidecek yolun hali ise berbattır, her gece birkaç bacak kırıyor, her şey yüz üstüne bırakıldı" gibi eleştiriler yapılmıştı.

açısından değerlendiren Mühendis Süleyman Sırrı Bey, dar ve uzun bir vadi içinde bulunan Ankara'da tarım, sanayi, su kaynakları, iklim, bataklık, inşaat malzemesi, yakacak ve irtibat hatları için yapılması gerekenleri açıkladı.⁵⁷

Öte yandan şehre gelerek Vekâletle görüşen Mimar Vedat Bey, yeni otel planlarını tanzim etti. Kendisi aynı zamanda Meclis mahfeli planlarını hazırlamakla görevlendirildi. Basit olmakla beraber kargir yapılacak mahfel, iç ve dış görünüm açısından Türk üslubuna ve zevkine göre inşa olunacaktı.⁵⁸ Vedat Bey şehir için de bir proje hazırladı. Hazırladığı projeye göre istasyon civarında 220 metre çapında geniş bir meydan vücuda getirilecek; bu meydana yelpaze şeklinde ve 35 metre genişliğinde altı cadde ayrılacaktı. İstasyon şehir arası caddenin genişliği 35 metreye çıkarılacaktı. Caddenin iki tarafındaki yerler umumi park haline getirilecek ve oradan geçen İncesu yolu genişletilerek büyükçe bir göl kazılacaktı. Göl hafriyatından elde edilen topraklar çukur yerlerin düzleştirilmesinde kullanılacaktı. İstasyon ile Yozgat Caddesi'nin birbirini kesen yerinde dahi 100 metre çapında bir meydan oluşturulacaktı.⁵⁹

Görüldüğü üzere ele alınan dönemde bir yandan bayındırlık faaliyetleri devam ederken bir yandan da ilerleyen yıllardaki çalışmaların altyapısı hazırlanmaktaydı. İki İtalyan mühendisin vilayete başvurup bahçenin tanzimini üstlendiği haberi bu sırada basına yansıdı.⁶⁰ Dahası Ottoman-Amerikan Development Şirketi tarafından Bebek'te yer alan 43 adet ahşap portatif evin Ankara'ya taşınması şeklinde bir girişim de görüldü.⁶¹

"Yenigün'ün Beldemiz ve Belediyemiz Hakkındaki Anketi" adlı bir tefrika yayımlayan *Anadolu'da Yenigün*, bütün halk tabakalarından birer temsilciyle görüşmeler yaptı. Hemen herkesin şehrin halinden şikâyet ettiği vurgusuyla başlayan yazıda, caddelerin pislikten ve tozdan geçilmediği, aydınlatma sorunundan dolayı geceleri her tarafın karanlıkta kaldığı, esnaf dükkânlarında temizliğe özen gösterilmediği gibi hususlar sıralandı. Ankara'yı içinde huzurla oturulabilir bir şehir haline getirmek için her şeyden evvel yapılacak iş ise bu olumsuz durumun engel ve sebeplerini aramak ve görmek olarak kaydedildi. Yazı dizisinde ilk olarak eski Belediye Reisi ve Düyun-ı Umumiye Başmüdürü Asım Bey'le yapılan mülakat yayımlandı. Yapılması gerekenleri pahalılık, temizlik, aydınlatma ve imar işleri şeklinde açıklayan Asım Bey, Ankara'yı mamur ve medenî bir şehir olarak görmek istediğini dile getirdi.⁶²

⁵⁷ *Anadolu'da Yenigün*, S.786-1163, 26 Nisan 1339/1923, s.2.

⁵⁸ *Anadolu'da Yenigün*, S.782-1159, 22 Nisan 1339/1923, s.3. Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi inşaatı süren otelin alt tarafındaki vakıflara ait arsada on ev yaptırmaya karar vermişti. Müdafaa-i Milliye Vekâleti bu inşaat için elli işçi verecek; diğer işçi ve malzemeler ise İstanbul'dan getirilecekti. Bkz. *Anadolu'da Yenigün*, S.806-1183, 23 Mayıs 1339/1923, s.3.

⁵⁹ *Anadolu'da Yenigün*, S.816-1193, 4 Haziran 1339/1923, s.1-2.

⁶⁰ *Anadolu'da Yenigün*, S.816-1193, 4 Haziran 1339/1923, s.2.

⁶¹ BCA, Kurum: 30-10, Yer Bilgisi: 122-866-3, lef.1. 30 Haziran 1339/1923 tarihli dilekçe.

⁶² S., "Ankara Belde ve Belediyesi İhmal Edilmiştir", *Anadolu'da Yenigün*, S.851-1228, 15 Temmuz 1339/1923, s.2.

Benzer şikâyetleri sıralayan Enverzade Galib Efendi, misafirhaneler ve akarlar tesisi, yollar açılması, su işleri, ağaçlandırma gibi hususları zikretti. Tramvay, gar, buğday borsası, mesire ve eğlence alanlarıyla yoksul kişilerin barınabileceği yerlerin eksikliğine dikkat çekti.⁶³ Şehrin baştan aşağı kirli olduğunu ifade eden Doktor Hüseyin Ertuğrul Bey, kirlilik dolayısıyla çok sayıda hastalık görüldüğünü söyledi. İdeal Ankara'yı eski ve yeni şehir olarak tasvir eden Doktor, eski Ankara'daki evlerin yangın yerlerine ve yukarıya doğru amfi tiyatro tarzında yükselen bir manzara şeklinde yapılması, yeni Ankara'nın ise istasyon civarıyla dekovilin geçtiği arazi üzerinde çağdaş bir şekilde olması üzerinde durdu.⁶⁴

Anket kapsamında Belediye Reisi Kütükçüzade Ali Bey ile de bir görüşme yapıldı. Üç yıldır belediyecilikten ziyade memleketçilik yaptıklarını söyleyen Ali Bey, kalan zamanda personel, para ve malzeme eksikliği sebebiyle beklenen çalışmanın gerçekleştirilemediğini belirtti. Temizlik için asgari 60 arabaya ihtiyaç varken 20 tane bulunduğunu aktaran Belediye Reisi, aydınlatma için $\frac{1}{4}$ oranında ancak 200 fener yakılabildiğini ifade etti. Ankara'yı nasıl görmek istersiniz şeklindeki soruya Avrupa şehirleri gibi cevabını verdi. Şehir merkez olarak kalacaksa istasyonun üzerindeki bağlara doğru yapılandırmak gereğini ifadeden sonra, arazinin tramvaya ve suya uygun olduğuna dikkat çekti. Eski Ankara için merkez olup olmamak durumuna göre iki seçeneğe işaret etti. Bu çerçevede merkez olacaksa, olduğu hâliyle bırakmalı; olmayacaksa "ne mümkünse onu yapmalı!" dedi.⁶⁵ Mesken buhranına en iyi çarenin inşaat yapmak olduğunu söyleyen Ali Bey, binaların dış yüzünün taştan yapılması zorunlu olmakla beraber taş ustası bulunamaması nedeniyle ahalinin mecbur tutulmadığını kaydetti.⁶⁶

Son olarak şehir hakkındaki intibaları ve özellikle yeni Ankara'ya yönelik düşünceleri için Mimar Kemaleddin Bey'le bir mülakat gerçekleştirildi. On bir madde halinde sıralanan beyanatına göre Ankara çağdaş ve estetik bir şehire yatkındı. Her şeyden evvel altyapının düzenlenmesi gerektiğini söyleyen Kemaleddin Bey, şehre bol, içilebilir, ucuz ve tazyikli suyla hayat verilmesini belirtti. Bundan sonra yollar ve binalar inşa olunmalı; fakat eski şehrin dar ve güzel yolları pek bozulmamalı idi. Yeni Ankara'nın eski şehirle istasyon arasındaki alanda yapılmasını öneren mimara göre bu alanda havanın olumsuz ve toprağın bataklık olduğu fikri yalan ve yanlıştı. Üstelik inşa edilecek su yolları ve lağım burayı daha sağlıklı hâle getirecekti. Bu alanın yapısı modern yeni binalara müsait olduğu gibi eski şehrin önünde onun güzelliğini bozmayacak surette bir mimari yapı oluşturulabilirdi.⁶⁷

⁶³ S., "Ankara'nın İmarı İçin Her İmkân Vardır", *Anadolu'da Yenigün*, S.854-1231, 18 Temmuz 1339/1923, s.2.

⁶⁴ S., "Ankara Gençliğinin İsteddiği Ankara", *Anadolu'da Yenigün*, S.855-1232, 19 Temmuz 1339/1923, s.2.

⁶⁵ S., "Belediye Reisi Ali Bey Ne Diyor?", *Anadolu'da Yenigün*, S.856-1233, 20 Temmuz 1339/1923, s.2.

⁶⁶ S., "Belediye Reisi Ali Bey Ne Diyor? -2-", *Anadolu'da Yenigün*, S.857-1234, 22 Temmuz 1339/1923, s.2.

⁶⁷ *Anadolu'da Yenigün*, S.858-1235, 23 Temmuz 1339/1923, s.3.

Bir süredir Türkiye'nin ve Avrupa'nın gündeminde olan Chester Projesi, 1923 yılı Temmuz ayından itibaren gündemden düşmeye başladı.⁶⁸ Nitekim başkent tartışmalarının sürdüğü günlerde bir başmakale kaleme alan Ahmed Emin [Yalman] Bey, yeni merkezin Ankara ve İstanbul dışında olması düşüncesini açıklarken şu ifadeleri kullanmaktaydı:⁶⁹

“Şimendifer üzerinde kain olmasına rağmen Ankara pek geri kalmış bir şehir olduğu gibi memleketin merkezi olduğu zamandan beri de ümrana doğru en küçük bir hassasiyet ve faaliyet gösterememiştir. Ümran ve terakkiye gayr-ı müsait olan bir muhiti, maddî vasıtalarla baştan aşağı değiştirmek belki de mümkündür. Fakat tabiata galebe etmek ve ortaya sun'î bir eser çıkarmak için bu mikyasta emekler sarf etmek, memleketimizin vesaitine göre pek nispetlidir ve cidden yazıktır.

Ankara'nın imarı hakkındaki Chester Projesi artık suya düşmüş bir hayal addolunabilir. Zaten ortaya sun'î bir idare merkezi çıkarmak ilk görüldüğünden çok külfetli bir şeydir... Chester hayalinden vazgeçerek Ankara'ya şöyle bir çeki düzen verelim dersek boş yere birtakım külfetlere girmiş olacağız. Çünkü bu gibi külfetler Ankara'yı yeni Türkiye'ye layık bir idare merkezi haline koyamaz.”

Ahmed Emin Bey, yönetim merkezi olarak Ankara'nın doğal gelişim imkânlarından yoksunluğu ve yapılacak masraflı girişimlerin gereksizliği gibi hususlar üzerinde durmaktaydı. Ama bir devlet projesi çerçevesinde yapılan planlı ve kapsamlı çalışmalar henüz başlamamıştı. O ana kadar yapılanlar, genelde eski ve yeni ihtiyaçları karşılamaya dönük sınırlı çalışmalardı. Bununla beraber Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Ankara'nın imarı yolundaki faaliyetler daha açık bir şekilde görülmeye başladı.⁷⁰

Celal Esad [Arseven] Bey, bu sırada Ankara'nın bayındır hâle getirilmesi konusunda bir makale kaleme aldı. Nasıl imar etmeli düşüncesinden önce, “Ankara'yı nasıl sıhhileştirmeli?” sorusuna cevap arayan yazara göre Ankara, çağdaş vasıtalarla donatılırsa pek güzel bir şehir olabilirdi. Şehrin imarı diyerek sokaklarını genişletmeye, evlerinin ön taraflarını kesmeye, istimlak ve çap meseleleri çıkarmaya hiç lüzum yoktu. İlk olarak bol su getirmek, su yollarının projesini yapıp kaldırımlar inşa etmek ve şehrin şekline kesinlikle dokunmamak gerekirdi. Debbağhane, mezbaha, çöplük gibi yerler şehir içinde bırakılmayıp sokaklar her gün sulanırsa toz kalmaz ve hava tasfiye edilmiş olurdu. Bütün bu tesisler yapılırken bir taraftan da mezbaha, tebhirhane, hal, buzhane, hamam, park ve orman gibi yerler meydana getirilirdi.⁷¹

⁶⁸ Cengizkan, “Türkiye İçin Modern”, s.29-31.

⁶⁹ Ahmed Emin, “İdare Merkezimiz”, *Vatan*, S.121, 30 Temmuz 1339/1923, s.1.

⁷⁰ *Anadolu'da Yenigün*, S.872-1249, 12 Ağustos 1339/1923, s.2.

⁷¹ Celal Esad, “Yeni Ankara'ya Doğru: Ankara'yı Nasıl İmar Etmeli?”, *Anadolu'da Yenigün*, S.875-1252, 15 Ağustos 1339/1923, s.3.

Dönemin sonlarına doğru imar ve bayındırlık faaliyetleri açısından yeni bir girişim gündeme geldi.⁷² Bu meyanda Von Jalla adlı bir temsilci, Ankara'nın imarı ve aydınlatılması da dâhil olmak üzere TBMM Hükûmetiyle görüşmelerde bulunmak istedi.⁷³ Fakat Ankara'nın şehircilik açısından esas gelişimi, başkent olmasından ve Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde gerçekleşecekti.

4. Sonuç

Temsil Heyetinin 1919 yılı sonlarında şehre gelişile birlikte Millî Mücadele'nin merkezi durumuna yükselen Ankara, gittikçe büyüyen ve önemi artan bir şehir hâlini aldı. Bu durum şehircilik açısından eldeki kaynakların tükenmesi veya yetersiz kalması ile yeni ihtiyaçların ortaya çıkması sonuçlarını doğurdu. Böylece şehrin gereksinimleri ve gelişimi çerçevesinde yeni çalışmalar yapılması gündeme geldi. İlk başlarda o günlere yönelik ve var olan konularda yürütülen bu çalışmalar, zaman ilerledikçe daha kapsamlı ve esaslı bir şekil almaya başladı. Böylece Ankara, öncesi ile sonrası arasında bir geçiş süreci yaşadı.

Ele alınan dönemde Ankara'daki bayındırlık faaliyetlerinin öne çıkan kurumu Belediye oldu. Yol yapım ve onarımı, temizlik, park, bahçe, kaldırım işleri gibi çalışmaların içerisinde olan Ankara Belediyesi, yine de çeşitli eleştirilerle karşı karşıya kaldı. İkinci olarak Valilik ve Özel İdarenin etkinliği görüldü. Belediyeye yardımcı olma konusunda gayret gösteren Valilik, aynı zamanda bireysel çalışmalar yürüttü. Bunun yanı sıra Nafia Vekâleti, Müdafaa-i Milliye Vekâleti, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti ve Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi gibi kurumlar da bayındırlık alanında çalışmalar yaptılar. Son olarak dönemin Ankara basınının ihtiyaç ve gelişmeler üzerinde sıklıkla durduğunu belirtmek gerekir.

---

⁷² BOA, HR.İM., 21/36; BOA, HR.İM., 21/86.

⁷³ BOA, HR.İM., 21/219. İstanbul Murahhaslığından İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti ile Hariciye Vekâletine çekilen 14 Teşrin-i Evvel 1339/1923 tarihli ve acele ibareli şifre.

Kaynaklar/References:

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)

Türk Diplomatik Arşivi (TDA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM.)

Sürelî Yayınlar

Anadolu'da Yenigün

Hâkimiyet-i Milliye

İleri

Öğüt

Vatan

Telif Eserler

Açıkses, Erdal ve Rahmi Doğanay. *Amerika'nın Yüz Yıllık Ortadoğu Hayali-Chester Projesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2010.

Akçura, Tuğrul. *Ankara-Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1971.

Akgün, Seçil. "Kurtuluş Savaşının Mekansal Stratejisi ve Ankara'nın Başkent Seçilmesi Kararının İçeriği". *Tarih İçinde Ankara- Eylül 1981 seminer bildirimleri*. Der., Erdal Yavuz ve Ümit Nevzat Uğurel. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1984, s.223-233.

Aytepe, Oğuz. "Millî Mücadele'de Ankara", *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*. Haz., Funda Şenol Cantek. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2012, s.113-130.

Can, Bilmez Bülent. *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Cantek, L. Funda Şenol. "Yaban"lar ve Yerliler-Başkent Olma Sürecinde Ankara. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Cengizkan, Ali. *Ankara'nın İlk Planı 1924-1925 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık, 2004.

Cengizkan, Ali. "Eski Şehirde Barınmak: 'Takma Evler' ve Ahşap 'Barakalar'". *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*. Ed., Ali Cengizkan ve N. Müge Cengizkan. Ankara: VEKAM Yayınları, 2019, s.125-142.

Cengizkan, Ali. "Türkiye İçin Modern ve Planlı Bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950". *Bir Başkent'in Oluşumu-Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların Ankara'daki İzleri*. Ed., Leyla Alpagut ve Achim Wagner. Ankara: Goethe-Institut, 2011, s.24-41.

Günel, Gökçe ve Ali Kılıcı. "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak". *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 3/1 (Haziran 2015): 78-104.

Müderrişoğlu, Alptekin. *Kurtuluş Savaşında Ankara*. b.y.y.: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1993.

Öztürk, Banu. "1918-1938 Yılları Arasında Ankara'da Sosyal ve Kültürel Hayat". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019.

Şimsir, Bilâl N.. *Ankara...Ankara... Bir Başkentin Doğuşu*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2018.

TBMM Zabıt Ceridesi. Devre:1, İçtima Senesi:2, C.XV, Ankara: TBMM Matbaası, 1958.

Yavuz, Yıldırım. "1923-1928 Ankara'sında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi". *Tarih İçinde Ankara- Eylül 1981 seminer bildirileri*. Der., Erdal Yavuz ve Ümit Nevzat Uğurel. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1984, s.235-256.

Yazar Hakkında / About Author

**Öğr. Gör. Dr. Aydın ÇAKMAK | İstanbul Üniversitesi |
aydin.cakmak[at]istanbul.edu.tr | ORCID: 0000-0002-2413-7760**

1981 yılında Edirne'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini orada tamamladıktan sonra Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü 2004'te bitirdi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans programından 2006 yılında mezun oldu. Bunun ardından Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde tarih öğretmeni olarak çalıştı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda, 2010 yılında, Millî Mücadele Döneminde Giresun'da Yayımlanan Bir Dergi: Işık (1918-1923) adlı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. Yine aynı üniversitede Hariciye Nezâreti (1836-1924) isimli teziyle doktora eğitimini tamamladı. Hâlen İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Orta derecede İngilizce bilen yazarın, son dönem Osmanlı tarihi, Millî Mücadele ve Cumhuriyet tarihi dönemlerine ait yayımlanmış çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Bunlar arasında Sürgünde Bir Hakan- II. Abdülhamid'in Selanik ve Beylerbeyi Günleri, Millî Mücadele Döneminde Giresun'da Yayımlanan Bir Dergi: Işık (1918-1923), Türk Dışişleri Teşkilatının Gelişimi: Hariciye Nezareti ve Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Esirleri adlı kitaplar da yer almaktadır.

**Lecturer Dr. Aydın ÇAKMAK | İstanbul University |
aydin.cakmak[at]istanbul.edu.tr | ORCID: 0000-0002-2413-7760**

He was born in 1981 in Edirne, where he completed his primary and secondary education. He graduated from the History Department of the Faculty of Arts and Sciences of the University in 2004. He graduated from Çanakkale Onsekiz Mart University Institute of Social Sciences History Teaching Non-Thesis Master's program in 2006. After that, he worked as a history teacher within the Ministry of National Education. He got his master's degree from Marmara University Institute of Turciyat Studies, Department of History of the Republic in 2010 with his thesis titled "A Magazine Published in Giresun during the National Struggle Period: Işık (1918-1923), he received his master's degree. He completed his doctorate at the same university with his thesis titled Hariciye Nezâreti (1836-1924). He is currently working as a lecturer at the Institute of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution at Istanbul University. The author specializes in the history of the late Ottoman Empire, the National Struggle, and the Republic. has various studies. These include the following books: Sürgünde Bir Hakan- II. Abdülhamid'in Selanik ve Beylerbeyi Günleri, Millî Mücadele Döneminde Giresun'da Yayımlanan Bir Dergi: Işık (1918-1923); Türk Dışişleri Teşkilatının Gelişimi: Hariciye Nezareti ve Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Esirleri.